

ПРО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНУ РОБОТУ ІНСТИТУТУ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ З РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

За матеріалами наукової доповіді на засіданні Президії НАПН України, 19 жовтня 2023 р.

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5212>

ТОПУЗОВ

Олег Михайлович

доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
віцепрезидент Національної
академії педагогічних наук
України, м. Київ, Україна

ЛЯШЕНКО

Олександр Іванович

доктор педагогічних наук, про-
фесор, дійсний член (академік)
НАПН України, академік-
секретар Відділення загальної
середньої освіти і цифровіза-
ції освітніх систем Національ-
ної академії педагогічних наук
України, м. Київ, Україна

ЗАСЕкіНА

Тетяна Миколаївна

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробіт-
ник, заступник директора з
науково-експериментальної
роботи Інституту педагогіки
Національної академії педагогі-
чних наук України, м. Київ,
Україна

Анотація. Інститут педагогіки НАПН України проводить системну роботу з експериментальної апробації результатів наукових досліджень щодо реалізації ідей Нової української школи. Починаючи з 2017 р., здійснено 16 наукових досліджень з обґрунтування та структурування змісту початкової і базової середньої освіти, розроблення методичних систем навчання, запровадження нових підходів до оцінювання здобувачів освіти, визначення дидактичних засад підручників нового покоління. У результаті цих досліджень розроблено, експериментально перевірено і впроваджено в освітню практику: 4 концепції, 6 освітніх програм для 1-4 і 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, 32 модельні навчальні програми і 8 навчальних програм, 44 підручники для 1-4 класів і 25 — для 5-6 класів, понад 280 навчальних і методичних посібників. На етапі розроблення інноваційних підходів до навчально-методичного забезпечення змісту і методів навчання у Новій українській школі вчені інституту здійснили комплексну їх апробацію в межах чотирьох всеукраїнських проєктів, затверджених наказом МОН України.

У результаті експериментальної роботи доведено ефективність системи компетентнісно орієнтованого навчання в початковій школі за Типовою освітньою програмою для 1-4 класів, розробленою під керівництвом О.Я. Савченко, альтернативної освітньої системи «Світ чекає крилатих» для 1-4 класів, дидактичної системи навчання на адаптаційному циклі (5-6 класи) та освітньої системи «Ліга крилатих» для 5-9 класів.

Учені інституту здійснюють постійний зв'язок із учителями-експериментаторами, беруть безпосередню участь в експериментальній апробації ідей Нової української школи в пілотних закладах освіти. З метою ефективного і повноцінного упровадження вказаних новацій інститутом започатковано системну роботу з підвищення кваліфікації учителів. У соціальних мережах створено спільноти, в яких обговорюються проблеми пілотних експериментів.

Ключові слова: доказова педагогіка; педагогічний експеримент; реформа освіти; нова українська школа; початкова освіта; базова середня освіта.

Вступ. Реалізація ідей Нової української школи набирає стрімкого поступу. Завершився повний цикл навчання молодших школярів за новим Державним стандартом початкової освіти і Типовими освітніми програмами для 1-4 класів закладів загальної середньої освіти. Затверджено Державний стандарт базової середньої освіти і Типову програму для 5-9 класів, відповідно до яких наразі здійснюється навчання учнів на адапційному циклі в 5-6 класах та розпочато пілот з упровадження нового змісту в 7-9 класах української школи. Ці інноваційні процеси вимагають науково-методичного супроводу з відповідною експериментальною апробацією. В усіх цих процесах активну участь беруть вчені НАПН України.

Інститут педагогіки НАПН України як провідна установа з розвитку освітньо-наукової сфери ініціює та організовує експериментальну перевірку педагогічних інновацій, здійснює науково-експериментальний супровід актуальних змін у загальній середній освіті. Зважаючи на це, Президія

НАПН України на засіданні 19 жовтня 2023 р. розглянула питання «Про експериментальну роботу Інституту педагогіки НАПН України з реалізації ідей Нової української школи» і схвалила результати роботи вчених інституту (НАПН України, 2023).

В Інституті педагогіки здійснюється системна робота з експериментальної апробації результатів наукових досліджень на різних її рівнях залежно від ініціаторів, учасників, масштабу і характеру експериментальної діяльності. Науковці Інституту педагогіки виступають ініціаторами експериментальних досліджень, консультантами та керівниками експериментів всеукраїнського або регіонального рівня, ініційованих органами управління освітою та педагогічними колективами закладів загальної середньої освіти.

Кількість виконуваних експериментів, інноваційних проєктів та експериментальних закладів освіти протягом 2017-2023 рр. подано в таблиці.

Таблиця

Кількість виконуваних експериментів, інноваційних проєктів та експериментальних закладів освіти

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Усього експериментів	35	38	19	9	21	11
Всеукраїнського рівня, з них:	21	19	13	7	7	6
пілотування НУШ	3	3	2	3	4	4
у рамках НД	5	4	2	2	2	1
науковий супровід	13	12	9	2	1	1
Регіонального рівня	-	1	1	1	-	-
Рівня установи	14	18	5	2	14	5
Усього експериментальних закладів	444	504	401	490	490	482
Всеукраїнського рівня	306	363	356	337	337	432
За угодами про співпрацю	-	130	34	153	153	50

Із 2017 року Інститут педагогіки НАПН України виконує завдання щодо нормативного, дидактичного, науково-методичного забезпечення функціонування нової української школи на істотно оновлених методологічних засадах (Кабінет Міністрів України, 2016). У цей період було виконано 16 прикладних наукових досліджень, завданням яких було теоретичне обґрунтування

концептуальних засад реформування загальної середньої освіти, розроблення та апробація навчально-методичного забезпечення для 1-7 класів закладів загальної середньої освіти, експериментальна перевірка нових підходів до організації освітнього процесу.

Зокрема *експериментальній апробації* підлягали такі теоретичні результати:

Науковці інституту здійснюють власний постійний моніторинг та науково-методичний супровід реформи в початковій школі, а також беруть участь у загальнодержавному моніторингу оцінювання якості освіти, метою якого є отримання об'єктивних даних про поточний стан сформованості ключових (читацької та математичної) компетентностей випускників початкової школи; з

іншого боку відстежуються зміни, що впливають на якість початкової освіти внаслідок упровадження в країні концепції Нової української школи. Опитування освітян свідчать про стійку позитивну динаміку у виборі Типової освітньої програми, розробленої вченими інституту під керівництвом О.Я. Савченка) (рис. 2) (МОН України, 2021).

Рис. 2. Розподіл відповідей учителів щодо використання освітніх програм (2020/2021 н.р.)

Наступність між початковою і базовою середньою освітою забезпечується методологічно узгодженою *дидактичною системою навчання учнів на адапційному циклі в 5-6 класах* (рис. 3), яка нині пілотується в рамках всеукраїнського педагогічного експерименту: «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти і умов реалізації Державного стандарту базової середньої освіти» (2021-2027 рр), що відбувається на базі 140 закладів загальної середньої освіти із усіх областей України (наукові консультанти: О.М. Топузov, О.І. Ляшенко, Т.М. Засекіна (МОН України, 2021b).

Унікальністю цієї системи навчання є те, що уперше модельні навчальні програми і підручники розроблялися як складники єдиної методичної системи навчання в 5-6 класах, що спрямована на формування цілісності знань та вмінь учнів. У її основу покладено системно-структурний, інтегративний, проблемний, компетентнісний, діяльнісний та особистісно-орієнтований підходи. Особливістю комплексу підручників є: узгодження контенту між навчальними предметами/інтегрованими курсами; єдині підходи до методичного апарату підручників, яким реалізується

Рис. 3. Компетентнісно орієнтована система навчання адапційного циклу базової освіти

діяльнісні, проблемно-пошукові, компетентнісні методи навчання; компетентнісно орієнтовані завдання, які структуровано за когнітивними рівнями й видами навчально-пізнавальної діяльності; *цифрові додатки*, що містять медіатеки, робочі аркуші (зошити), інтерактивні вправи тощо (Український проєкт «Якість освіти», n.d.a).

У результаті наукових досліджень та за участю вчених Інституту педагогіки НАПН України *розроблено, експериментально перевірено і впроваджено в освітню практику*:

- Державний стандарт базової середньої освіти;
- Типову освітню програму для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти;
- **32 модельні навчальні програми:** (Інститут педагогіки НАПН України, n.d.a):
  - 15 — для адаптаційного циклу (5-6 класи) базової середньої освіти;
  - 14 — для предметного циклу (7-9 класи) базової середньої освіти;
  - 3 — наскрізні для 5-9 класів;
- **25 підручників та 39 посібників для 5-6 класів** (Інститут педагогіки НАПН України, n.d. c).

З метою ефективного і повноцінного упровадження вказаних новацій ученими інституту започатковано системну роботу з *підвищення кваліфікації учителів* (Інститут педагогіки НАПН України, n.d. d). Упродовж 2021-2023 рр. *навчанням було охоплено близько 25 тис. педагогічних працівників*, які впроваджують інноваційні системи навчання, розроблені науковцями Інституту педагогіки НАПН України.

Однією із ідей Нової української школи є автономія закладів освіти — надання можливості організувати освітній процес за власними освітніми програмами. З цією метою науковці Інституту педагогіки НАПН України розробили три нетипові освітні програми на основі державного стандарту: *«Світ чекає крилатих»* для 1-4 класів закладів загальної середньої освіти; *«Ліга крилатих»* для 5-9 класів (Світ чекає крилатих. Інтегрована освітня система А. Цимбалару, n.d.; Освітня система для 5-9 класів «Ліга крилатих», n.d.).

Основна особливість *освітньої програми «Світ чекає крилатих»* (рис. 4) полягає в нових підходах до інтеграції змісту, що ґрунтується на урахуванні такої особливості дітей 6-10-річного віку, як цілісне сприймання світу. Для реалізації програми було запропоновано 3D-модель інтеграції навчальних програм, календарно-тематичного плану і навчального забезпечення, щоб

Рис. 4. Освітня система для початкової школи «Світ чекає крилатих»

запобігти дублюванню змісту різних навчальних предметів та синхронізувати навчальний і виховний процеси в цілісний освітній процес та створити умови для підвищення пізнавального інтересу учнів. На відмінну від типових освітніх програм для початкової школи програма «Світ чекає крилатих» дворівнева. Освітня програма окрім обов'язкового містить варіативний компонент, який заклади освіти можуть використовувати як розширення, або як урізноманітнення обов'язкового компоненту освітньої програми. Експериментальна апробація цієї освітньої системи здійснена у процесі експерименту всеукраїнського рівня «Дидактико-методичне і навчальне забезпечення реалізації концептуальних засад реформування початкової загальної освіти» (2016-2020 рр.) на базі 60 закладів загальної середньої освіти (науковий керівник А.Д. Цимбалару) (МОН України, 2016).

Результати дослідно-експериментальної роботи засвідчили ефективність запропонованої інноваційної інтегрованої моделі навчання учнів з відповідно розробленим та експериментально перевіреном дидактико-методичним і навчальним забезпеченням. Її впровадження передбачає підготовку педагогів до реалізації особистісно орієнтованого підходу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів.

Освітня програма «Ліга крилах» (рис. 5) є продовженням інноваційної системи організації освітнього процесу для закладів початкової освіти за нетиповою програмою у 5-9 класах (Освітня система для 5-9 класів «Ліга крилатих», n.d.).

Рис. 5. Освітня програма «Ліга крилатих»

Особливості освітньої системи «Ліга крилатих» полягає у запровадженні вертикальної і горизонтальної інтеграції на рівні змісту й процесу навчання, що уможливує встановлення внутрішньо і міжпредметних зв'язків у навчальних предметах/інтегрованих курсах, концентричне їх структурування. Їх соціокультурна тематика уможливує активізацію пізнавальної та дослідницької діяльності здобувачів освіти, системне використання інтегрованих групових проєктів тощо. Змістом програми передбачено урізноманітнення видів діяльності здобувачів освіти (дослідницької, текстової, пошукової, проєктної, творчої тощо), що сприяє ефективному формуванню визначених Державним стандартом базової середньої освіти наскрізних умінь і ключових компетентностей в освітніх галузях. Нині виконано два етапи експериментальної перевірки вказаної програми у рамках освітнього проєкту всеукраїнського рівня «Дидактико-методичне і навчальне забезпечення реалізації концептуальних засад реформування базової середньої освіти» (МОН України, 2021с).

Учені інституту здійснюють *постійний зв'язок із учителями-експериментаторами* (Український проєкт «Якість освіти» (n.d.b)).

Багато науковців працює (за сумісництвом) у пілотних закладах освіти, безпосередньо впроваджує ідеї Нової української школи в освітній процес, апробує результати своїх наукових розвідок. Результати педагогічних експериментів широко висвітлюються в засобах масової інформації, в наукових публікаціях, під час *науково-практичних заходів* (Інститут педагогіки НАПН України, n.d. b). Експериментальна робота вчених інституту перебуває під постійним контролем вченої ради Інституту педагогіки НАПН України, Науково-методичної ради МОН України, які аналізують звіти про хід експерименту, з'ясовують переваги і недоліки та вносять корективи в дослідницькі програми.

Висновки. У зазначений період реформи загальної середньої освіти в Україні відбулись не прогнозовані події, що суттєво вплинули на її результати: вимушений перехід на дистанційну і змішану форми навчання у зв'язку з пандемією COVID-19, освітні втрати, заподіяні повномасштабним вторгненням РФ в Україну. У цьому зв'язку науковцями Інституту здійснено додаткові заходи із поширення практик, які засвідчили свою дієвість в умовах дистанційного навчання: розроблено комплекс матеріалів для поточного, тематичного й підсумкового оцінювання учнів, скориговано методики для роботи в умовах воєнного стану та для усунення освітніх втрат.

Під час обговорення питання на засіданні Президії НАПН України підкреслювалось, що педагогіка має бути доказовою, а отже ґрунтуватися не лише на теоретичних концептах та узагальненнях, зроблених в процесі наукового дослідження, а й підтверджуватися даними педагогічного експерименту. Досвід Інституту педагогіки НАПН України щодо організації експериментальної діяльності з реалізації ідей Нової української школи показав, що цей важливий напрям наукової роботи належним чином забезпечується вченими інституту і є невід'ємним складником їх наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Верховна Рада України (2001, 22 листопада). *Про Концепцію загальної середньої освіти (12-річна школа)*: постанова Колегії Міністерства освіти і науки України, Президії Академії педагогічних наук України (12/5-2). https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01

- Закон України «Про освіту». (2017, 5 вересня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- Закон України «Про повну загальну середню освіту». (2020, 16 січня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
- Інститут педагогіки НАПН України. (n.d. a). *Модельні навчальні програми*. <https://undip.org.ua/modelni-navchalni-programy-dlia-5-6-klasiv/>
- Інститут педагогіки НАПН України. (n.d. b). *Науково-практичні заходи*. <https://undip.org.ua/to-scientists/events/>
- Інститут педагогіки НАПН України. (n.d. c). *Підручники*. <https://undip.org.ua/to-teachers/textbooks/>
- Інститут педагогіки НАПН України. (n.d. d). *Курси підвищення кваліфікації*. <https://undip.org.ua/listener/training-courses/>
- Кабінет Міністрів України. (2016, 14 грудня). *Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року* (988-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>
- Кремень, В.Г. (ред.). (2021). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (До 30-річчя незалежності України)*: монографія. Київ: КОНВІ ПРИНТ. <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
- Кремень, В.Г., Ляшенко, О.І., & Локшина, О.І. (2020). *Загальна середня освіта України в контексті освіти країн Європи: тривалість і структура*: наук.-аналіт. доп. НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України. Київ: Пед. думка. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-555-4-2020-49>
- Міністерство освіти і науки України. (2016, 15 липня). *Про проведення дослідницько-експериментальної роботи на базі загальноосвітніх навчальних закладів Київської, Дніпропетровської та Чернігівської областей* (834).
- Міністерство освіти і науки України. (2017а, 13 липня). *Про організаційні питання запровадження Концепції Нової української школи у загальноосвітніх навчальних закладах I ступеня* (1021). https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56645/
- Міністерство освіти і науки України. (2017б, 13 липня). *Про проведення всеукраїнського експерименту на базі загальноосвітніх навчальних закладів* (1028). https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56646/
- Міністерство освіти і науки України. (2019, 11 січня). *Про розширення бази проведення експерименту всеукраїнського рівня на базі закладів загальної середньої освіти на 2017-2022 роки* (27). <http://surl.li/mrrah>
- Міністерство освіти і науки України. ДНУ «Інститут освітньої аналітики». (2021а). *Загальнодержавне моніторингове дослідження впровадження реформи НУШ*: Інформаційно-аналітичні матеріали. https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/ZVIT_VPROVADZHENNYA_NUSH_21_dlya-sajtu.pdf
- Міністерство освіти і науки України. (2021б, 2 квітня). *Про реалізацію інноваційного освітнього проекту всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти»* (406). <http://surl.li/aelxv>
- Міністерство освіти і науки України. (2021с, 29 квітня). *Про реалізацію інноваційного освітнього проекту всеукраїнського рівня за темою «Дидактико-методичне і навчальне забезпечення реалізації концептуальних засад реформування базової середньої освіти» на квітень 2021-грудень 2026 року* (484). <http://surl.li/mrudq>
- Міністерство освіти і науки України. (2022, 27 грудня). *Про завершення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового державного стандарту початкової загальної середньої освіти» за 2017-2022 роки* (1178). <http://surl.li/lofft>
- Національна академія педагогічних наук України. (2023, 25 жовтня). *Інститут педагогіки НАПН України — для Нової української школи*. <https://naps.gov.ua/ua/press/releases/3150/>
- Освітня система для 5-9 класів «Ліга крилатих». (n.d.). *Головна*. <https://ligakrylatykh.com/>
- Світ чекає крилатих. Інтегрована освітня система А. Цимбалару. (n.d.). *Головна*. <https://svitchekaiekrylatykh.com/>
- Топузов, О.М. (Ред.), Засекіна, Т.М., Головка, М.В., & Ладоня, К.Ю. (2023). *Експериментальна діяльність Інституту педагогіки НАПН України у 2017-2023 рр.*: довідкове видання. Київ: Пед. думка, <http://surl.li/mrqpk>
- Український проект «Якість освіти» (n.d.a). *Базова середня освіта. Нова Українська школа*. <https://yakistosviti.com.ua/uk/SEREDNIA-SHKOLA>
- Український проект «Якість освіти» (n.d.b). *Пілотні матеріали НУШ для 7-х класів*. <https://yakistosviti.com.ua/uk/SEREDNIA-SHKOLA-7-9>

**ABOUT THE EXPERIMENTAL WORK OF THE INSTITUTE OF PEDAGOGY OF THE
NATIONAL ACADEMY OF EDUCATIONAL SCIENCES OF UKRAINE ON THE
IMPLEMENTATION OF THE IDEAS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL**

*Scientific report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Educational Sciences
of Ukraine, October 19, 2023*

Oleh Topuzov

*DSc in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine,
VicePresident, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

Oleksandr Liashenko

*DSc in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Academician
Secretary of the Division of General Secondary Education and Education Systems
Digitalisation, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

Tetiana Zasiakina

*DSc in Pedagogy, Senior Researcher, Deputy Director for Research and Experimental Work, Institute of
Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

Abstract. *The Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine conducts systematic work on experimental testing of the results of scientific research on the implementation of the ideas of the New Ukrainian School. Since 2017, the Institute's researchers have conducted 16 scientific studies to substantiate and structure the content of Primary and Basic Secondary Education, develop methodological training systems, introduce new approaches to evaluating educational applicants, and determine the didactic foundations of new-generation textbooks. As a result of these studies, 4 concepts, 6 educational programs for grades 1-4 and 5-9 of General Secondary Education Institutions, 32 model training programs and 8 training programs, 44 textbooks for grades 1-4 and 25 for grades 5-6, more than 280 educational and methodological manuals were developed, experimentally tested and implemented in educational practice. At the stage of developing innovative approaches to the educational and methodological support of the content and methods of teaching in the New Ukrainian School, the Institute's scientists carried out a comprehensive testing of them within the framework of four All-Ukrainian projects approved by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine.*

As a result of the experimental work, the effectiveness of the system of competence-oriented education in primary school according to the standard educational program for grades 1-4, developed under the leadership of O. Ya. Savchenko, the alternative educational system "the world is waiting for the Winged ones" for grades 1-4, the didactic system of training on the adaptation cycle (grades 5-6) and the educational system "League of the Winged ones" for grades 5-9 was proved.

The Institute's scientists are in constant contact with the experimental teachers and are directly involved in the experimental testing of the ideas of the New Ukrainian School in pilot educational institutions. To ensure the effective and full implementation of these innovations, the Institute has launched a systematic work on teacher training. Communities have been created on social media to discuss the problems of the pilot experiments.

Keywords: *evidence-based pedagogy; pedagogical experiment; education reform; New Ukrainian School, primary education; basic secondary education.*

Дата публікації: 10 листопада 2023 р.